

Обмеження прав людини при загрозах громадському здоров'ю: баланс між індивідуальною свободою та колективною безпекою

Ковальчук Віталій Богданович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	340.13:614.2

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18431732>

Анотація. Стаття присвячена аналізу інституту обмеження прав людини. Особливу увагу автор зосереджує на аспектах дослідження співвідношення індивідуального та громадського інтересу при застосуванні обмеження прав людини в умовах загроз громадському здоров'ю.

У репрезентованій науковій статті акцентовано, що права людини є ключовим елементом правової системи, проте в умовах криз що пов'язані із загрозою громадського здоров'я окремі види прав підлягають обмеженню. Таке обмеження повинно нести легітимну мету, бути тимчасовим, ґрунтуватися на вимогах закону та мати виправдану ціль – збереження життя та здоров'я населення. В інших випадках таке обмеження може слугувати нелегітимній цілі – авторитаризації влади.

Доведено, що особисті права та індивідуальні свободи людини, зокрема такі як право на вільне пересування, збори, право на приватність та автономність та інші можуть отримати обмеження, тобто встановлення правових меж для їх реалізації. Таке обмеження допускається тільки в тому разі, якщо воно є необхідним для збереження життя та здоров'я населення та не допускається без легітимної, належної підстави.

Дилемою є встановлення ідеологічної парадигми правового регулювання в кризових умовах, оскільки з одного боку, права та свободи людини й громадянина мають найвищу правову цінність, а з іншого, не менш вагомою цінністю є здоров'я нації, яке становить навіть суттєвий контекст національної безпеки. Щоразу нормотвореця зобов'язаний балансувати у пошуку оптимального поєднання цих протилежних аксіологічних інтересів.

Для держави здоров'я нації має ключову роль, оскільки формує ефективний потенціал для добробуту, процвітання та продовження існування суспільства та інститутів держави. Тому таке завдання на публічно-владному рівні є первинним, ключовим та становить аксіологічну сферу буття. Умотивовано, що держави можуть обмежувати права і свободи людини, якщо в країні склалася надзвичайна ситуація, яка загрожує життю та здоров'ю населення. Вагомо, що для цього держава повинна офіційно оголосити про запровадження надзвичайного стану, а також взяти на себе відповідальність за захист населення та території від викликів у сфері охорони здоров'я.

Ключові слова: громадське здоров'я, обмеження прав людини, індивідуальна свобода, пандемічні загрози, протидія пандеміям, державне регулювання боротьби з пандеміями, авторитаризм, конституціоналізм.

¹доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка» <https://orcid.org/0000-0002-7523-2098>

Restrictions of human rights in the event of threats to public health: balance between individual freedom and collective security

Annotation. The article is devoted to the analysis of the institution of restriction of human rights. The author focuses particular attention on the aspects of studying the ratio of individual and public interest when applying restrictions on human rights in conditions of threats to public health.

The presented scientific article emphasizes that human rights are a key element of the legal system, however, in conditions of crises associated with the threat to public health, certain types of rights are subject to restriction. Such a restriction must have a legitimate purpose, be temporary, be based on the requirements of the law and have a justified goal - preserving the life and health of the population. In other cases, such a restriction may serve an illegitimate goal - authoritarianization of power.

It has been proven that personal rights and individual freedoms of a person, in particular such as the right to free movement, assembly, the right to privacy and autonomy and others, may be restricted, that is, the establishment of legal boundaries for their implementation. Such a restriction is allowed only if it is necessary to preserve the life and health of the population and is not allowed without a legitimate, proper basis.

The dilemma is the establishment of an ideological paradigm of legal regulation in crisis conditions, since on the one hand, the rights and freedoms of a person and a citizen have the highest legal value, and on the other, the health of the nation is an equally important value, which even constitutes an essential context of national security. Each time, the lawmaker is obliged to balance in finding the optimal combination of these opposing axiological interests.

For the state, the health of the nation plays a key role, since it forms an effective potential for the well-being, prosperity and continued existence of society and state institutions. Therefore, such a task at the public-governmental level is primary, key and constitutes an axiological sphere of existence. It is motivated that states can restrict human rights and freedoms if an emergency situation has developed in the country that threatens the life and health of the population. It is significant that for this the state must officially declare a state of emergency, as well as take responsibility for protecting the population and territory from health challenges.

Keywords: public health, restrictions on human rights, individual freedom, pandemic threats, combating pandemics, state regulation of the fight against pandemics, authoritarianism, constitutionalism.

Вступ

В світі де демократія та гуманізм вважаються основними цінностями для держави та людства, права людини виступають засадничими константами для правового регулювання суспільних відносин. Основним завданням держави вважається охорона та захист природнього права особистості. Попри те, ще одним завданням держави та відповідно її інститутів є забезпечення нормального співжиття членів суспільства, створення правопорядку та безпеки для населення. В умовах непередбачуваних, нестабільних ситуацій для соціально-політичного та правового життя людство потребує чіткого нормативно-правового регулювання суспільних відносин, однак його забезпечити можливо тільки коли нормотворець вирішить нелегку дилему: чи може держава обмежувати права індивідуума заради збереження громадського здоров'я нації і чи такі обмеження будуть мати законний характер? Попри те, що така проблематика в умовах конституціоналізму ставала предметом наукових дискусій, досі однозначної відповіді не існує.

Стан дослідження. Питання громадського здоров'я в межах правових досліджень аналізували такі провідні науковці як І.Жаровська, Р.Стефанчук, І.Сенюта, М.Щирба.

Аспекти прав людини, теоретичні концепти формування інституту обмеження прав людини, правових заборон та меж права ставали предметом дослідження таких фахівців у галузі права як М.Кельман, А.Зайчук, Н.Оніщенко, О.Скрипнюк, С.Рабінович та інших.

Попри увагу доктрини права до репрезентованої проблематики, все ж не існує нині виваженого підходу до унормування пропонованої тематики. В національному правовому регулюванні також є ряд неузгодженостей, що було продемонстровано карантинними заходами, які застосовувалися з метою подолання проблеми коронавірусної загрози COVID-19.

Тому репрезентована стаття становить теоретичну та практичну цінність для юриспруденції.

Метою дослідження є аналіз співвідношення індивідуального та громадського інтересу при застосуванні обмеження прав людини в умовах загроз громадському здоров'ю.

Результати

Під громадським здоров'ям позиціонують систему міждисциплінарних заходів та гарантій котрі спрямовані на збереження та зміцнення здоров'я населення в державі. Вагомо що цей комплекс заходів стосується як організаційно-правових, так і медико-санітарних сфер суспільства, а також інших які пов'язані з правом людини на охорону здоров'я. В межах сучасної концепції медико-правових відносин, здоров'я розглядається не просто як відсутність хворіб, а набагато ширше, оскільки включає питання ментального, сексуального добробуту, соціального забезпечення та визначається факторами належної реалізації права людини на гідність.

Комплекс заходів забезпечення громадського здоров'я стосується дуже широкої когорти сфер людського існування – від екологічної до фінансово-економічної, від епідеміологічного нагляду до паліативної допомоги. Завданням держави є формування цілого механізму не просто унормування, але й реалізації та забезпечення громадського здоров'я. Таке завдання є не простим для держави та потребує вагомих вкладень різного характері.

В час кризових ситуацій, і тут йде мова не тільки про війну, але й інших глобальних загроз така діяльність стикається з суттєвими проблемами, які мають організаційний, правовий та соціальний характер. При загрозах здоров'ю, що пов'язані з пандемічними викликами такі проблеми посилюються особливо, тому вагомо, щоб правова система, особливо система законодавства превентивно була готова до вказаних загроз.

Дилемою є встановлення ідеологічної парадигми правового регулювання в кризових умовах, оскільки з одного боку, права та свободи людини й громадянина мають найвищу правову цінність, а з іншого, не менш вагомою цінністю є здоров'я нації, яке становить навіть суттєвий контекст національної безпеки. Щоразу нормотвореця зобов'язаний балансувати у пошуку оптимального поєднання цих протилежних аксіологічних інтересів.

Права людини повинні бути керівними принципами для реагування урядів загрози громадському здоров'ю, посилюючи реагування громадського виклики шляхом встановлення обмежень на особисті свободи, котрі повинні мати темпоральний характер (короткотерміновий) та бути такими, що забезпечують високу ціль публічного характеру – збереження життя населення.

Багато урядів запровадили закони про надзвичайний стан у відповідь на COVID-19, які обмежують права особистості, включаючи обмеження свободи пересування через домашній карантин та обмеження права на приватність через спостереження за станом здоров'я.

Хоча пандемії можуть вимагати обмежень прав особистості для захисту громадського здоров'я, ці обмеження мають бути необхідними (на основі належних

наукових доказів), пропорційними загрози громадському здоров'ю та обмеженими в часі та не свавільними (недискримінаційними).

Іноземна наукова спільнота вказує, що пандемія ВІЛ/СНІДу вперше підкреслила, що підходи, засновані на правах людини, є одним із найефективніших шляхів досягнення громадського здоров'я, і цей нерозривний зв'язок між здоров'ям та правами людини розвивався протягом 30 років, щоб забезпечити основу для реагування на COVID-19. Права людини забезпечують універсальну основу для просування глобального здоров'я зі справедливістю, перетворюючи моральні імперативи на юридичні права в ключових сферах при пандемії. Також науковці обґрунтовують, що «замість того, щоб розглядати права людини як такі, що накладають невиправдані обмеження на заходи громадського здоров'я, їх слід визнати вирішальними для реагування громадського здоров'я, які використовують раціональність, пропорційність та підзвітність, будують довіру громадськості через прозорість та участь, а також надають пріоритет безпеці та захисту вразливих та маргіналізованих груп населення» [1].

В демократичних державах обмеження прав людини мали легітимний характер та відповідали вимогам ст 12 Міжнародного пакту про громадські та політичні права, конституційним положенням та намагалися віднайти баланс між інтересами особи та держави (суспільства). Проте все частіше, навіть в демократичних державах за часів пандемічної кризи піднімалося питання про перевищення розумного балансу при обмеженні прав людини.

Александра Спандаро зазначає, що реакції на пандемію характеризувалися вжиттям заходів, що суттєво обмежують особисті свободи, до такої міри, що не мала прецеденту в демократичних країнах у мирний час. Хоча ці заходи приймають різні форми в різних країнах, вони загалом спрямовані на забезпечення соціального дистанціювання серед населення, щоб мінімізувати передачу від людини до людини нового коронавірусу, який спричиняє COVID-19. Але часто в країнах заходи, що обмежують здійснення прав людини супроводжувалися недемократичною риторикою, «відкривають шлях для зловживання надзвичайними положеннями та перевищення виконавчої влади. Як пандемія, так і реагування на неї ставлять під сумнів права людини, і не лише в авторитарних країнах» [2].

Занепокоєння щодо впливу таких заходів на права людини висловлювали Верховний комісар Організації Об'єднаних Націй (ООН) з прав людини [3] та інші експерти з прав людини [4].

Масштаб та серйозність пандемії Covid-19 явно сягають рівня загрози громадському здоров'ю, який може виправдати обмеження певних прав, таких як ті, що виникають внаслідок запровадження карантину або ізоляції, що обмежують свободу пересування. Водночас, для досягнення узгодженості, прозорості та поваги до людської гідності необхідна пильна увага до так званого «основного ядра прав людини», тобто певні права основного порядку повинні залишатися такими, що не підлягають обмеженню.

Міжнародні правові еталони вказують на ті права, що не підлягають обмеженню.

Стаття 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права передбачає недопущення жодних відступів від статей 6, 7, 8 (пункти 1 та 2), 11, 15, 16 та 18 [5] (право на життя, заборона катувань, рабства, право на правосуб'єктність та інші).

Стаття 27 Американської конвенції з прав людини [6] не дозволяє зупинення дії таких статей: статті 3 (Право на юридичну правосуб'єктність), статті 4 (Право на життя), статті 5 (Право на гуманне поводження), статті 6 (Свобода від рабства), статті 9 (Свобода від законів *ex post facto*), статті 12 (Свобода совісті та релігії), статті 17 (Права сім'ї), статті 18 (Право на ім'я), статті 19 (Права дитини), статті 20 (Право на громадянство) та

статті 23 (Право на участь в управлінні державою), або судових гарантій, необхідних для захисту таких прав.

Особисті права та індивідуальні свободи людини, зокрема такі як право на вільне пересування, збори, право на приватність та автономність та інші можуть отримати обмеження, тобто встановлення правових меж для їх реалізації. Таке обмеження допускається тільки в тому разі, якщо воно є необхідним для збереження життя та здоров'я населення та не допускається без легітимної, належної підстави. Вагомо, щоб пандемічна криза чи інші загрози громадському здоров'ю не виступали «прикриттям» з боку органів публічної влади для створення власного, авторитарного правопорядку. Тому при застосуванні формули «індивідуальна свобода vs громадська безпека» перевагу остання буде мати виключно в разі реальності такої загрози та й ґрунтується обмеження на принципах необхідності, тимчасовості, легітимної мети та законності.

Держави можуть обмежувати права і свободи людини, якщо в країні склалася надзвичайна ситуація, яка загрожує життю та здоров'ю населення. Для цього держава повинна офіційно оголосити про запровадження надзвичайного стану, а також взяти на себе відповідальність за захист населення та території від коронавірусної інфекції. Науковці наполягають, що «обмеження, що накладаються на права та свободи людини, повинні відповідати принципам законності, необхідності, доцільності та пропорційності, бути тимчасовими та не суперечити іншим міжнародно-правовим зобов'язанням держави» [7].

Під час надзвичайного стану держава повинна сприяти мінімізації, ліквідації та відшкодуванню шкоди особам, які постраждали від хвороби, та повинна сприяти повній, наскільки це можливо, реалізації їхніх прав та свобод людини. Крім того, держава зобов'язана повідомляти Генерального секретаря ООН про заходи та відступи від прав людини, вжиті відповідно до пункту 3 статті 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права або Генерального секретаря Ради Європи відповідно до пункту 3 статті 15 Європейської конвенції з прав людини, за умови, що ці договори були ратифіковані державою.

Зауважмо також на аспект об'єму такого втручання в особисту свободу. Міра втручання повинна бути мінімізованою, таким чином щоб заходи державного характеру стосувалися тільки обґрунтованого обмеження і такого, що справді необхідне для забезпечення громадського здоров'я нації.

Для того, щоб обґрунтувати легітимність вони повинні бути передбачені в судовому порядку та мати механізми оскарження та захисту, тобто судова інституція є ключовою гілкою для встановлення міри обмеження та легітимності таких заходів.

Пандемія COVID-19 демонструє, що кожна країна залишається вразливою до надзвичайних ситуацій у сфері громадського здоров'я. Прагнення до здоровішого та безпечнішого суспільства вимагає від країн розробки та впровадження узгодженої та контекстуально адаптованої національної стратегії, покращення управління надзвичайними ситуаціями у сфері громадського здоров'я, нарощування потенціалу своїх (громадських) систем охорони здоров'я, мінімізації фрагментації та вирішення структурних проблем, пов'язаних з початковим етапом, включаючи соціально-економічну нерівність. Це можливо завдяки підходу до первинної медико-санітарної допомоги, який забезпечує надання універсальних та справедливих промоційних, профілактичних та лікувальних послуг, через загальноурядові та загальносуспільні підходи.

Висновки

Права людини є ключовим елементом правової системи, проте в умовах криз що пов'язані із загрозою громадського здоров'я окремі види прав підлягають обмеженню. Таке обмеження повинно нести легітимну мету, бути тимчасовим, ґрунтуватися на

вимогах закону та мати виправдану ціль – збереження життя та здоров'я населення. В інших випадках таке обмеження може слугувати нелегітимній цілі – авторитаризації влади.

Особисті права та індивідуальні свободи людини, зокрема такі як право на вільне пересування, збори, право на приватність та автономність та інші можуть отримати обмеження, тобто встановлення правових меж для їх реалізації. Таке обмеження допускається тільки в тому разі, якщо воно є необхідним для збереження життя та здоров'я населення та не допускається без легітимної, належної підстави.

Дилемою є встановлення ідеологічної парадигми правового регулювання в кризових умовах, оскільки з одного боку, права та свободи людини й громадянина мають найвищу правову цінність, а з іншого, не менш вагомою цінністю є здоров'я нації, яке становить навіть суттєвий контекст національної безпеки. Щоразу нормотвореця зобов'язаний балансувати у пошуку оптимального поєднання цих протилежних аксіологічних інтересів.

Список використаних джерел

1. Gostin L. O., Friedman E. A., Hossain S., Mukherjee J., Zia-Zarifi S., Clinton, C., Dhali A. Human rights and the COVID-19 pandemic: a retrospective and prospective analysis. *The Lancet*, 2023. №401(10371), 154-168.
2. Spadaro A. COVID-19: Testing the limits of human rights. *European Journal of Risk Regulation*, 2020. №11(2), 317-325.
3. Coronavirus: Human Rights Need to Be Front and Centre in Response, Says Bachelet", *OHCHR*, 6 March 2020 URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25668&LangID=E>
4. COVID-19: States Should Not Abuse Emergency Measures to Suppress Human Rights – UN Experts", *OHCHR*, 16 March 2020 URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25722>
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права Організація Об'єднаних Націй: міжнародний документ ООН від 16.12.1966 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. American Convention on Human Rights, "Pact of San José, Costa Rica" (B-32) URL: https://www.oas.org/dil/treaties_b-32_american_convention_on_human_rights.pdf
7. Mingazov L. H., Sinyavskiy A. A. The restrictions of Human Rights during COVID-19 pandemic. *Utopía y praxis latinoamericana*, 2020. №25(12), 150-156.